

Р. Нупчинский

ВЕЛИКИЙ
ДЕНЬ

РОМАН КУПЧИНСЬКИЙ.

ВЕЛИКИЙ ДЕНЬ

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА.

**Перед читанням прошу справити слідуєчі
ошибки:**

стор. рядок		в	має бути
9	11	сонця яспим	сонцеясним
10	15	тати	мати
12	6	Вас	Нас
15	9	тільки	тільки
15	13	Стишилися	Стишилися
15	21	подивився	подививсь
15	28	явить	явиться
19	7	шибеничний стовп	шибеничні стовпи
23	8	краю	Краю
25	17	Ви	Ой
26	23	батьом	батьком
33	2	здавив	збавив
34	19 і 20	рядок має прийти по 21 і 22 рядку	
36	8	протягнув	притягнув
38	24	Тобою	тобою
39	27	болот	Болот
40	1	мебосклон	небосклін

42628

Роман Купчинський.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Великий День

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА.

WS(2=yu/5-651

3284

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 3140

ЛВВІВ 1921.

Друкарня Ставропигійського Інститута
під управою Ю. Сидорака.

Чесним Провідникам Народу.

18 ж.

Удодатт мархиддигдү минээр

1881

ДУХ ПОЛКОВНИКА ВІТОВСЬКОГО
ДУХ ЧЕРНІ
АРХАНГЕЛ МИХАЙЛО
МУЖИБ
СИН
ДУХ ЧЕТАРЯ.
ДУХИ УКР. СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ, АВСТРІЙ-
СЬКИХ ЖОВНІРІВ І РОСІЙСЬКИХ САЛДАТІВ.

Діється на горі Маківці в Карпатах, місці славної
перемоги УСС над російським військом, у ніч першого
падолиста після смерті полк. Вітовського.

Виставлено вперше в Тухолі на Поморю, дня пер-
шого падолиста 1920 р.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

PHYSICS

1914

1914

1914

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
PHYSICS
1914

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
PHYSICS
1914

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
PHYSICS
1914

Зоряна ніч. Хребти карпатських гір
Поклалися закутані у пітьму,
Мов величні закляті в вічний сон.
Довкола ліс. Під горбиком поляна.
Заставлена хрестами із беріз!
Вітрів не чуť. А тільки шум потока.
Далеко десь зареготавсь пугач.
Зноза корчів гущавини лісної
Виходить дух Вітовського, в мундурі.
Галицького полковника.. За ним же
Скрадається Дух Черні наче тінь.
ВІТОВСЬКИЙ станув. Подививсь довкола.
І знову йде. І знов стає на хвилю.
Прислухується. Врешті починає:

— Здрімався ліс! Не чуť... не грає!
Зів'ялий лист не шевелить?!
Заснули гори. Стихли плаї?!
Один потік не спить!
І зорі моргають очима
Немов на будний день!?
І місяць загасив огонь
За райськими дверима?!
Один, один Чумацький Шлях,
Дорога душ до раю,
Блестить, міниться в небесах,
Як у мойому краю
Роса перлиста!

Бож нині, нині день святий!
 Ні! Не святий, а трисвятий!
 День Перший Падолиста!!!
 В той день народ порвав кайдани.
 І грудь свою на кров, на рани
 Наставив ворогам: „На!... Бий!!
 А краю рідного не руш!!!“
 В той день горів огонь святий
 У міліонах душ!

ДУХ ЧЕРНІ, в тон впадаючи йому:

— І душі ті спалив! —

ВІТОВСЬКИЙ стрепенувсь. Оглянувся за себе:

— Що? Хтось говорив?!..

Живий, чи дух?...

ДУХ ЧЕРНІ все скривається за нього.

ВІТОВСЬКИЙ слухає; довкола тихо:

— Ні то обманює мій слух! —

І далі знов снує перервані гадки:

— ...В той день із гір, з підгір'я, з долів
 Злетівся цвіт народу.

Забув на час усіх ідолів,

А вибрав Господом: Свободу! —

ДУХ ЧЕРНІ тут глушливо засміявся.

ВІТОВСЬКОГО вколов той сміх у серце:

— Що? Хтось засміявся?!..

Живий, чи дух?!..

Надслухує: Тиша царить кругом.

— Ні! То обманює мій слух!

...В той день, хто катом був, боявся.

А розкайданені раби

З залізних пут мечі покули.

І в вир святої боротьби
 Свою надію: молодь пхнули.
 ...Мої коханії раби!...
 І я пішов у першій лаві,
 На бій смертельний на пролом.
 Не задля почесі, чи слави!
 Але на те, щоб над селом,
 Щоби над тим селом нещасним,
 Де царювала Чорна Доля
 Заграла сяйвом сонця ясним
 Воля!!

ДУХ ЧЕРНІ тут впадає знову злісно:

Неволя! —

ВІТОВСЬКИЙ зупинився:

— Хтось говорив?!...
 Живий чи дух?...

Надслухує... Тиша... Тож певно каже:

— Ні! То обманює мій слух!
 ...Народ пійняв великий час.
 Та треба ще Мессії там,
 Щоби могутній силі мас
 Властивий надавав напрям!
 Щоби підніс понад Предтеч
 Громом осмалене чоло!
 Щоб думку остру мав як меч
 А слово дзвонами гуло!! —

Як відгомін ДУХ ЧЕРНІ відізвався:

— Пусте як дзвін!

До крайності здивований ВІТОВСЬКИЙ:

....Знова?!...
 Причулося?! Ні! Чув слова!
 Хто тут?!.. Живий чи дух?..

Чи з раю прогнана душа?!
Скажи!!... Тиша!

Докладно й зорко дивиться довкола

— Таки обманює мене мій слух!
...Колись, як сотник я поклявся
Своїм Стрільцям, котрі передімною
Дадуть життя за край у лютім бою,
Поклявся я, що як прийду,
Розкажу їм про все, що в краю:
Про нашу радість і біду.
І нині свій обіт сповняю
В День Перший Падоліста!

*Звертається до хрестиків похилих
І ніжно так говорить, наче тати:*

— Стрільці мої! З долини зла
Я, сотник ваш, сюди прийшов
Сказати вам, що не пішла
На марно ваша юна кров!...
...Чи тільки місце те саме?
Так! Те саме: Гора Маківка.
Та хто їм сон з повік здійме,
Хто знак подасть: „Вставати! Збірка!“

Задумався .. Побачив щось і каже:

— Ах правда! Там, де той окіп
Старий трубач знайшов свій гріб.
Він як у сурму загремить,
Мої Стрільці злетяться в мить. —

*Підходить сам до гробу трубача -
І простягає над могилу руки:*

— Трубачу мій,
Вставай як стій!!

З могили голос ТРУБАЧА протяжно:

— А хто зове?!..
— Я, сотник твій!

Дух Черні вмиє зникає за скалою
 Вітовський жде появи трубача.
 Помало гріб втворюється, а з гробу
 Встає ТРУБАЧ з трубою за плечима,
 Побачивши Вітовського, простуєсь,
 По військовому здоровить і каже:

— До приказу, пане сотник!

Тоді ВІТОВСЬКИЙ видає наказ:

— Трубачу вірний! Затруби!
 На гори, на бори, на звори!
 Нехай розчиняться гроби,
 Нехай упадуть всі запори,
 А прилетять сюда сейчас,
 Мої Стрільці!.. Труби!!

— ... Приказ!

Нічну тишу пробили трубні звуки
 Спершу: „Позір!“ Сейчас по тім же: „Збірка!“
 Як тільки вмер останній звук у лісі,
 З усіх усюд озвались під землею
 СТРІЛЕЦЬКІ ГОЛОСИ то близькі то далекі.

— Хто кличе нас?!

На се ВІТОВСЬКИЙ відвічає грімко:

— Я сотник ваш, я кличу вас!!

— ...Приказ!!

Втворюються гроби по лісі й на поляні.
 І виступають з цих Січові Стрільці.
 Між ними і ЧЕТАР, що уставляє „Збірку“.
 Відтак Вітовському здає військовий звіт:

— Пане сотник! Голошу слухняно, збірка
 уставлена!

Тоді до всіх Стрільців звертається ВІТОВСЬКИЙ:

— Привіт зі світа вам! —

— Привіт тобі з могил! —

*Відповідають всі. І тихо, тихо стало.
Аж тут почулися ще ГОЛОСИ З МОГИЛ:*

- Хто кликав?!..
- Кого кликав?!..
- Нас ні...! —
- Вас ні!..
- Ми далі в сні!! —

*Останні їх слова брехали повні жсалу.
Здивований оттим питається ВІТОВСЬКИЙ:*

- Четарю мій, чиї то голоси?!...
- Братів!
- Яких братів, Четарю мій?

На се ЧЕТАР осьтак відповідає:

Одні з них разом з нами в бій
Пішли, а другі проти нас.
Одних і других вів наказ
Катів: царів і цісарів,
І на невільну смерть завів.
Тепер вони в одній могилі
В братнім обнятті з нами чають
На воскресення ясні хвили:
Не так для себе, як для краю!!

*Замок Четар і знову стало тихо,
Заслухалися всі, а ГОЛОСИ З МОГИЛ:*

- Ми далі в сні!...

ВІТОВСЬКИЙ стрепенувсь. Збудився зі задуми:

- Трубачу вірний! Затруби:
На гори, на бори, на звори
Нехай упадуть всі завори
А прилетять сюди сейчас
Мої брати!.. Труби!!...
- Приказ!

*І затрубів трубач знова „Позір“ і „Збірку“
Одним австрійську, а другим російську.*

А ГОЛОСИ З МОГИЛ:

— Хто кличе нас?!

На відповідь ВІТОВСЬКОГО:

— Полковник ваш!

Закликали гуртом:

— Приказ!

*З усіх сторін гори: зі зворів і вертенів
З'являються спершу австрійські Українці,
В цісарському лахмітті. ПЕРШИЙ починає:*

— Де ти, полковнику?!

ВІТОВСЬКИЙ же в одвіт йому:

— Я тут!

— Що ти?! О ні! наш иньший був.
В руках мав кнут!!

АВСТРІЙЦІ всі за ним неначе в сні:

— В руках мав кнут! —

*Вітовський хоче щось до них казати
Та входять Москалі і ПЕРШИЙ починає:*

— Де ти, полковнику!

ВІТОВСЬКИЙ знов:

— Я тут! —

САЛДАТ глядить здивований на нього:

— Що ти?!.. О ні! наш инший був.
В руках мав кнут!

САЛДАТИ всі за ним неначе в сні:

— В руках мав кнут!

Вітовському ніяково зробилось.

Він на Стрільців оглянувся. ЧЕТАР:

Брати мої! Він наш і ваш!
 Бо він за рідний нам народ,
 В ім'я святих його свобод,
 Ішов до бою рукопац!
 Батьківщині — предк вщині
 Душею й серцем послужив,
 І серце в жертву положив
 На вівтар нашій вітчині:
 Тож дайте послух його мові!

На се усі ЖОВНІРИ ТА САЛДАТИ:

— Прикажуй, ми готові!

Тоді ВІТОВСЬКИЙ:

Ставайте в лаву попід ліс
 Я вісти з краю вам приніс! —

І радісно здивовані ВОНИ:

— Вісти з краю?!..

Чим скорше уставляються з Стрільцями поруч.
ВІТОВСЬКИЙ перед них стає:

— Привіт зі світа вам!

А ВСІ йому відповідають рівно:

— Привіт тобі з могил!

Тоді він радісно-святочно починає:

— З широких піль, з буйних степів,
 Де Сонце-Золотар і Вітер-Бистрокрил,
 Я з вістями до вас наспів;
 Із вістями, що серце зупиняють,
 Що підіймають хвилі в грудях,
 Що райськими мельодіями грають,
 Що робять Бога в людях!

Послухайте!!

Немає вже кордонів,
 Що нас ділили!
 Немає вже законів,
 Що нас давили!
 Немає вже рабів,
 Панів, царів та цісарів!
 Немає вже кайдан, ні ран, ні стонів,
 Є тільки вольний край свободного народа!
 Є тільки клич розкутих мільйонів:
 „Свобода!!“

Всі слухови не довіряють своєму:

— Свобода!?!

Стишилися. Нараз святочну тишу

Продер глумливий а зловіщий сміх.

Всі затрівожились. Уражений ВІТОВСЬКИЙ:

— Хтось засміявся?!..

А ВSI за ним:

— Хтось засміявся!!

— Живий, чи дух?!...

— Чи дух, чи птах?! —

ЧЕТАР непевно подивився⁶ довкола:

— Ні то живий, і ні то птах,

Бо сміх ударив, як обух,

А в серці жах!...

ВSI за ним:

— А в серці жах!

ВІТОВСЬКИЙ вмиє себе перемагає:

— Покличмо, хай явить тут!

І ВSI за ним звертаються лицями

В ту сторону, звідкіль понісся сміх.

*Складають руки на грудях нахрест,
І кажуть рівно, мов слова молитви:*

— Духу добрий чи злий!
Лице відкрий!
Уста відкрий!
Явися тут, як труп, чи тінь!
Амінь! Амінь! Амінь!!..

*Велика сила у словах заклання:
Ізза скали повільним, певним кроком
ДУХ ЧЕРНІ виступає. Усіх приймає дрозж
А він рече, чоло убавити в гордість:*

— Хто звав мене?!

На се ВІТОВСЬКИЙ перший ставить запит:

— І я і ми! Ти хто такий?
— Я пан сих гір і тих долин!
Народа твого син!

*Тут Черні Дух показує рукою
В гору і в діл. ВІТОВСЬКИЙ же не вірить:*

— Народа мого син?!..
— Народа твого син!! —
— А де житло твоє? —
— Де серце бє!
— В людях?!
— В грудях! —

Тоді ВІТОВСЬКИЙ питається святочно:

— Скажиж ти нам, скажи мені
Чого сміявся ти?! —
— З брехні!
— З брехні?...
— З брехні!!

ВІТОВСЬКОМУ росте у грудях буря:

— Ти лож!

За ним СТРІЛЬЦІ, ЖОВНІРИ та САЛДАТИ:

— Ти лож! —

ДУХ ЧЕРНІ тут звертається до Всіх.

— Погружені в могильнім сні!

Йому не вірте, а мені!! —

На се ЧЕТАР відповідає сміло:

— Ми віримо йому, він наш!

ДУХ ЧЕРНІ же зі злобою і сміхом:

— Ні, ви його, а не він ваш!

Він вас дурив:

Кордони є!

Проклони є!

І стони є!

І є царі та цісарі!

І є пани та нуждарі!

І море горя та недолі!

Не має тільки волі!! —

УСІ здивовано, бо й вірити не хочуть:

— Немає волі?! —

І допитливий зір в ВІТОВСЬКОГО прямують:

Той серцем вже відчув, хто перед них явився:

— Йди проч!

Не трій сердець замучених у бою.

Не каляй місць, освячених їх кровю.

Ненавистю не ріж, що звязане любовю.

Йди проч!!

ЧЕТАР-же ще додав:

— Нехай і слід пропаде за тобою,

Щезай у тьму! —

Тоді ВІТОВСЬКИЙ:

— Брати мої! Проклін йому!

На сей приказ УСІ підносять руку:

— На бори, на звори,
На темнії нори...

*ДУХ ЧЕРНІ вмить рішається на діло:
Іде довкола Всіх і так говорить:*

Високий дух, то ворог твій,
А низький дух, — невольник твій!

*На сі слова Всі зразу замовкають
І вдивлені звертаються за Духом.
Один ЧЕТАР не дивиться на нього,
Але з ВІТОВСЬКИМ далі проклинає:*

— На багна, на трясавиці...

ДУХ ЧЕРНІ знов обходить Всіх довкола:

— Не вір провідникам, як псам,
Найліпший вожд собі ти сам!

*Тепер вже і ЧЕТАР заслуханий змовкає,
Один ВІТОВСЬКИЙ лиш докінчує проклін:*

— Проч відсіль! Проч відсіль!...

А ДУХ у третє обмотує громаду:

— Усе бери, ніщо не дай,
Бо тільки ти: народ і край!

*При тих словах старається підступно
Й ВІТОВСЬКОГО ще обійти довкола,
Та той відскакує і кидає на нього:*

— Проч!

Безсильний вже проклін. ДУХ ЧЕРНІ засміявся:

— Мені тебе не треба,
А з тими стану й проти неба!

*Підходить до Усіх, а ті стають при нім.
ВІТОВСЬКИЙ хвилю дивиться на нього,*

Немовби пізнавав. А на лиці розпука
І жаль і гнів і злість і безконечна мука.

— Я... знаю хто ти!! —

ДУХ ЧЕРНІ гордо, певно, насмішливо:

— Хто такий?!..

— Ти Острияницю й Гуню дав
Під шибеничний стовп!
Ти Брюховецького підняв
На спинах п'яної товпи!
Ти Дорошенка понизив!
Мазепу кляв як бунтаря!
В Переяславі ти завив:
„Волим під батюшку-царя!“
І найновіші всі твої
Я знаю вчинки скверні... —

— Ну?! Хто я є? скажи мені,
„Полковнику“?!..

— Дух Черні!!!

— Вгадав! Вгадав! Я ворог твій,
І ворог всіх таких як ти!
Що то народ повели свій
До недосяжної мети.
Народ програв зачатий бій,
А ви, а ти?!..

На закиди отсі ВІТОВСЬКИЙ певно каже:

— Я перекув з кайдан мечі!
— З мечів оттих опять окови!
— Я втишив стони та плачі!
— Померший стону не здіймає!
— Я пхнув народ на шлях обнови
— ... Що на кінці безодню має!

ВІТОВСЬКОГО здавив і гнів і біль за серце :

- Проклятий Духу, замовчи !
- Ніщо не вдієш кленучи !
- Мій край свободний !!
- Твій край в кайданах !..

УСІ, як відгомін бездонної розпуки :

- Край в кайданах !?!..
- Веселий люд мій рідний ! —
- Твій люд у ранах ! —

І знову ВСІ :

- Люд у ранах !?!..

ВІТОВСЬКОМУ немов гадюка в серце виплаєь :

- То лож !.. То лож !..

УСІ здрігаються від жаху та страждання :

- Проймає дрож !!..

ДУХ ЧЕРНІ тут вже виступає сміло :

- Не я брехня, а ти брехня,
- Що свій народ вів навманя,
- А де завів !..

Звертається до Всіх і вказує на Схід :

...Послухайте !

Всі наострили слух. Несеться брязк кайдан.

ВІТОВСЬКИЙ здивувався. Не знає що й казати :

- О Боже мій !?.. Кайдани грають !..

А ВСІ гуртом :

- Кайдани дзвонять !

Та думка блиснула ВІТОВСЬКОМУ, як світло :

- Кують мечі з кайдан у краю !

А ЧЕРНІ ДУХ кидає йому в очі:

— Ні! То народ в тюрму загонять!

ВІТОВСЬКИЙ ще пробує свого впливу:

— Брати мої! Не можеж бути!!
То подлий дух — женить його!!

За Всіх ЧЕТАР відповідає гірко:

— Полковнику! Кайдани чуть!
Когож нам слухати, кого?!

ДУХ ЧЕРНІ до *Всіх*:

— Не дайте віри ви йому,
Бо він ваш край завів у тьму!

Чим раз то більш зневірюються ВСІ:

— Завів у тьму?!..

ВІТОВСЬКИЙ почувив, що стратив владу над *Всіма*.

— О Господи! І ви також
Повірили в ганебну лож?!..

Та не даєсь. До Духа Черні каже:

— Я втишив стони та плачі! —

ДУХ ЧЕРНІ-же до *Всіх*:

— Послухайте! —

Всі слухають. Несеться довгий стогін.

ВІТОВСЬКИЙ перший прориває тишу:

— Хтось плаче кленучи?! —

Та в те, що вчув, повірити не хоче:

— Брати мої! Не можеж бути!! —

А ЧЕРНІ ДУХ:

— Безсила лютя!

ЧЕТАР з безмірним горем і журбою :

— Кайдани чуть! —

А ВСІ за ним говорять, наче в сні :

— І стони чуть!

ВІТОВСЬКОМУ непевність серце точить :

— А може й так!?... Я відійшов...

І довго спав.

Народ зморився і пропав!...

Пропала марно юна кров!!

ДУХ ЧЕРНІ тріумфуючи :

— Вгадав !!!

Але ВІТОВСЬКИЙ гонить сумнів швидко :

— О ні! О ні!

До Всіх зі запитом :

— Що?! Ви не вірите мені? —

Усім ніяково. ЧЕТАР-же виступає :

— Полковинику! і ми в журбі,

Хотілиб вірити тобі!

Та хоч найменчий доказ дай,

Що вольний люд і вольний край,

Бо сумніви нам душу рвуть...

Кайдани чуть!!

А ВСІ за ним зневірені до решти :

— І стони чуть! —

ВІТОВСЬКОМУ ще дошка поратунку :

— Я пхнув народ на шлях обнови!

Та ЧЕРНІ ДУХ на той останній доказ :

— Брехня в його кождіськім слові!

Тоді ВІТОВСЬКИЙ на одно ще певний :

— Живого свідка дайте тут !
Нехай по правді посвідчить,
Що не думаю вас дурить !
Я все в ддав, що тільки міг.
А ще віддам і розкіш раю
За вас дітий братів моїх,
За Тебе, Рідний краю !!
Живого свідка дайте тут ! —

ДУХ ЧЕРНІ усміхнувся, бо певний вже перемоги :

— Живого свідка?.. Дам тобі!
На недалекому горбі
Блуд водить мужика зі сином,
Я приведу їх за хвилину ! —

Виходить їх шукать спокійним гордим кроком.

Вітовський на скалу присів прибитий горем.

Прояснену тишу ЧЕТАР перебиває :

— А може, може злобний дух
Обманював наш ум і слух ?!

А ВСІ за ним по хвилі мовчанки :

— А може?!.... —

В Вітовського вступа і радість і надія.

Але один з АВСТРІЙЦІВ зараз же перечить :

— Ні ! Не може бути !
Кайдани чуть !!

А ВСІ пригадують собі :

— І стони чуть !

Як тягарем отсе Вітовського прибило.

Затихли всі.. Один САЛДАТ по хвилі :

— Чогось так нині зорі мруть :
Когось оплакують !...

І знов тиша. Нараз почувся шепіт :

— Ідуть !!

*Всі криються поза корчами в лісі.
Вітовський встав і жде нетерпеливо
ДУХ ЧЕРНІ задом входить на поляну.
Манить когось і рухом і словами:*

— Сюди ! Сюди !!.. —

*Потім ховається за виступом скали
Коло Вітовського. Мужик зі сином входить.
МУЖИК боязко дивиться довкола :*

— Не йдім туди !..

Мені здається, що мара нас водить.

Усяка нечисть тут по лісі бродить ! —

СИН, підросток, та певний крок і голос :

— Таж то Маківка ! Нам нечисть не пошкодить !

МУЖИК на се :

— Але дорогу загубили !

Куда не глянь : хрести, могили ! —

— Я знаю вже дорогу !

Ми на цвинтарищі Стрільців ! —

— Стрільців ?!.. Яких Стрільців ?... —

— Якіж бо ви їй-Богу

Та Січових, за наш народ борців ! —

Вітовський і Стрільці зітхнули тяжко.

МУЖИК аж затремтів :

— О ! О ! Либонь якісь зітхання чути ?!

Ходім звідсіль ! Тут страхи можуть бути !!

Та СИН спокійно :

— Не бійтеся ! Не даром ходять слухи,

Що на Маківці тільки добрі духи. —

*Використовує оттой момент ДУХ ЧЕРНІ.
Поважно виступа з поза скали і каже:*

— Здорові були! —

Настрашений МУЖИК відхрещувє від нього:

— Свят, свят, свят!

ДУХ ЧЕРНІ голосом солодким, облесливим:

— Не бійтеся! Не даром ходять слухи,
Що на Маківці тільки добрі Духи!

СИН на нього глянув і питає:

— Ти хто такий?... —

ДУХ ЧЕРНІ легковажно:

— Питати ти за молодий! —

Звертається до Мужика:

— Я маю до вас діло!... —

*Помало зза корчів Всі підступають блище
Вітовський теж іде. МУЖИК як їх побачив:*

— Ви душеньки! Пустіть!

На се ВІТОВСЬКИЙ поза плечі Духа:

— Не бійся, брате!

Ми хочемо лишень Тебе спитати...

ДУХ ЧЕРНІ шорстко:

— Я тут питаю!

Звертається до мужика:

— Відповідайте сміло!

Ви звідкіля? —

МУЖИК успокоївсь:

— Тутешній?

— А поле маєте?

— Не маю! —

— З чогож живете?

— Заробляю! —

— Чийж ті гори великанські

І ті ліси?..

— Говорять: панські! —

— Когоб хотіли в горах сих

На пана? —

— ...Пана?!.. Не відаю! —

Мужик хитрун і трус. ДУХ ЧЕРНІ обережно:

— Ви натерпілися, я знаю

І від своїх і від чужих!

МУЖИК зітхає важко:

— ...Тай терпимо! Присіла нас біда!

Ні ліс не наш, ні поле, ні вода.

ВИТОВСЬКИЙ аж горить, так хоче знати гадку:

— Ну! хтож найліпший бувби вам?

— Нехайби вже хто будь прийшов!

Коб нам давав потрохи дров!! —

ВИТОВСЬКОМУ прошибло то крізь серце:

— Ох!! —

Та СИН зовсім не годиться із батьком:

— Ні, тату! Тут... — —

ДУХ ЧЕРНІ вмить перебиває Сина:

— Скажіть мені: Чого такі ви бідні?!

Таж руки в вас розковані, свободні!!

МУЖИК в одвіт:

— Та що й казать: Через отсю „свободу“
Тепер ще гірше стало для народу! —

ВІТОВСЬКИЙ заячав з безмірної печалі:

— О! Господи!

Всі переконані. Понура та зловіщо:

— Гірше для народу!!

СИН знову Мужика опам'ятати хоче:

— Тату! Що ви?!.. —

ДУХ ЧЕРНІ-же до Всіх, не слухаючи Сина:

— Вже бачите по тих словах
Який отто „обнови шлях“?!

А на Вітовського показує і мовить:

— Він ворог ваш і ваших нив!
Він вас соромно обманив;
Обіцював золоті гори,
А де завів народ? В табори,
Арешти, тюрми, на гиляку,
Тепер прийшов до вас по дяку?!..
Проклін йому!!!

ВІТОВСЬКИЙ робить рух, мов хоче щось казати,
Але слова УСІХ придушують його:

— Проклін йому!!!

ДУХ ЧЕРНІ починає:

— На бори! На звори!..

А ВСІ за ним говорять наче в сні:

— На темнії нори!
На багна! На трясавиці...

Розпука додає ВІТОВСЬКОМУ ще сили.
Він прожогом кидається до Всіх:

— Стійте! Стійте! Не кленіть!
Не завертайте взад століть,

Бо збаламучений народ
Не рушить більше у поход.

*Всі зразу замовкають. Остовнів Дух Черні.
А СИН в Вітовського вдивляється хвилину,
Та скрикує на radoщах і з дива:*

— Полковник наш?!..

УСІ здивовано:

— Пізнав його!! —

ДУХ ЧЕРНІ тут подразнений до краю:

— Який він ваш?!*

А СИН йому:

— Наш! Рідний наш!

Він вів народ до вольности жерел.
Боровсь як лев, а згинув як орел!

ДУХ ЧЕРНІ лютє ще здержує у собі:

— Куди вас вів? —

— На Київ і на Львів!

— А де завів?

— Самі зайшли!

— Згубили все, а що знайшли?

— Велику міць!

— В людях?!

— В грудях!!

Здивований і злий ДУХ ЧЕРНІ замовкає.

*ВІТОВСЬКИЙ аж засяв. Хвилює в грудях радість.
Працює думка в нім. Вдивляється в хлопчину
І скрикує до Всіх:*

— То „він“! То „він“!

Бо думка меч, а слово дзвін! —

УСІ за ним:

— ... А слово дзвін! —

ВІТОВСЬКИЙ знов:

— То геній народа могого,
Що вийшов з нього і піде між нього!

ЧЕТАР немов збудивсь, і з полекшою каже:

— Якийсь тягар злітає з пліч! —

ДУХ ЧЕРНІ вмиг кидається до Всіх:

— Кайдани чуть!

А ВСІ за ним говорять наче в сні:

— І стони чуть!

Вспокоєний звертається до Сина:

— ... У грудях ніч!

Та СИН на те:

— Не ніч, а день,
Бо там горить святий огонь,
Що стопить міць душевних пут!
— Чому ще досі не стопив?! —
— Бо в нас були ще маловіри,
Яких огонь не обхопив!
Які воліли звуки ліри
Від грому сурмів боєвих!
Тепер огонь горить і в них.“

ДУХ ЧЕРНІ же йому:

— Огонь горить?!.. Чомуж ви всі
Віки продумали у ярах?
І власть найвищу на землі
Ви бачили в одних жандармах?
— Бо в нас були і слабодухи,
Які ще мали рабський зір,
І рабську вдачу, рабські рухи.
Тепер у них є гордість гір!

ДУХ ЧЕРНІ злобно, їдко засміявся:

— „Огонь горить!“ „Є гордість гір!“

А як прийшло велике діло:

Один на другого як звір,

А в бій за волю не кортіло! —

Та й сего закиду зовсім СИН не боїться.

— Бо в нас були ще плиткозори,

Які не бачили й на крок.

Які не знали, що роздори,

То найстрашніший наш порок.

Які були за милосерні

Убити в собі духа черні!

Розярений ДУХ ЧЕРНІ до бестями:

— Мовчи, щеня!!

ВІТОВСЬКОМУ слова отті бальзамом:

— Кажи! Кажи!

А СИН спокійно, певно, нестрашимо:

— Та ми убем його!

— Кого убем? Кого?!

Щеня прокляте!...

ДУХ ЧЕРНІ закричав і кинувся на Сина:

Та враз, як грому блиск протяла ясність тьму:

І станув поміж них АРХИСТРАТИГ МИХАЙЛО.

В шоломі, в панцирі, з огняними мечами:

— Стій!

Здрігнулося усе:

МУЖИК: — Свят! Свят! Свят! —

ВІТОВСЬКИЙ: — Сторож Золотих Воріт!

ВСІ: — Святий Михайло!

ДУХ ЧЕРНІ відступа: — Ворог мій.

АРХАНГЕЛ станувши між Духом Черні й Сином:

— Руками скверними не смій
Діткнути вибранця небес,
Бо він созданий для чудес!

Дух Черні присмирнів. АРХАНГЕЛ же до Всіх:

— Кого ви слухали?! Кому ви вірили?
Кому відали серце й ум?!
Куди полізли ви, ще заки змірили?
Собі на стид і глум?! —

Показує на Духа Черні:

— Отсему дали ви дяку з поклонами.
За мерехтливу правди тінь?!

І на Вітовського:

— А тому кинули в лице проклонами,
За океан терпінь.

ЧЕТАР оправдати старається Усіх:

— Нам біль тяжкий звалився на груди!
Кайдани чуть!

А ВСІ за ним:

— І стони чуть!

АРХИСТРАТИГ тоді:

— Послухайте ще раз!

Всі слухають: далеко брязк кайдан.

ВІТОВСЬКИЙ мов не свій:

— Кайдани грають!?

А ВСІ здивовано:

— Кайдани дзвонять!?

АРХИСТРАТИГ *непевність прогання:*

— То велитень народ шматує їх і рве!
Досить йому наруг і мук!!!
Чи чуєте таємний стук?!..

Заслухалися Всі: глухий несеться стук.

На те АРХИСТРАТИГ *оттак до них говорить:*

— Зі звен кайдан, з тюрми ключів,
Кують там леза до мечів!

Всі радісно слова останні важають:

— Леза до мечів!!?

АРХАНГЕЛ *знов:*

Послухайте ще раз! —

Всі слухають: доходять стони болю.

— Стони чуть?!..

— То ваш народ той стон підняв!
Бо як свої кайдани рвав,
То вороги єхидні, злі
Прибили цвяхом до землі
Його правицю. Горе їм!
Бо та скервавлена рука
Ударить, як небесний грім
І в ворога і в зрадника!! —

Всі за Архангелом:

— Горе їм!

АРХАНГЕЛ *подививсь, покивав головою:*

— О ви незрячі легковіри!
Кому ви вірили? Кому?!..
У першім приступі зневіри,
Прокляли день, почтили тьму!
Той дух, що ваших прабатьків
Загнав давно в ярмо віків,

Що все валив, ніщо не ставив,
 Що тільки сили люду здавив,
 І вас опутати хотів!
 Казав собі до ніг упасти
 І вождя рідного проклясти!

ЧЕТАР за Всіх шукає оправдання:

— Архангеле! Нам лютий біль,
 Так душу пік, як рану сіль!

А ВСІ за ним:

— Як рану сіль!

— Щасливі ви! Ще пару слів,
 А вас побивби божий гнів.
 Даремно ждалиб воскресення.

Та тому

Що ви не вірили йому,
 Просіте в нього опрощення!

*Приказ Архангела виконують Стрільці
 Устами ЧЕТАРЯ. Той виступа і каже:*

— Полковнику! Ти знаєш сам,
 За що до бою ми пішли,
 За що в могили полягли,
 Де забажалось небесам!
 Одна надія гріла груди,
 Що своїм тілом молодим
 Промошуємо волі путь.
 Тай та розвіялась, мов дим,
 Як той прийшов і підповів:
 „Кайдани чуть і стони чуть!..“
 Бо нам осьтут вже годів п'ять
 За волею серця ячать!..

За ним СТРІЛЬЦІ жалібно, щиро:

— Лебедями ячать! —

ЧЕТАР :

— Не памятай образи слів!

За ним СТРІЛЬЦІ:

— Не памятай! —

ДУХ ЧЕРНІ й тут старається пошкодити :

— Він одурити вас хотів!

Але завівсь, ЧЕТАР йому в одвіт :

— Мовчи, отрує душ! —

Дух Черні Четаря прошив гнівливим оком,

Але замовк, на вплив утративши надію.

По Січових Стрільцях АВСТРІЙЦІ підступають,

І перший зпоміж них Вітовському говорить :

— Полковнику! І нам прости!

Бо ми заковані раби,

Без правди-сонця, без мети

Поначиняли сі гроби,

А волі ждали так, як ти.

І нам прости!!

Вкінці САЛДАТИ просять опрощення.

А перший зпоміж них Вітовському говорить :

АВСТРІЙЦІ всі гуртом :

— І нам прости!

— Полковнику! Прости і нам

Твоїм замученим братам.

Нам змалечку підтяли крила,

Полуда царська очі вкрила!

Границею був Збруч не Сян

І богом цар і царем пан.

Бо ми породжені в тюрмі

І до могил зайшли в ярмі!...

Прости і нам!!

САЛДАТИ всі за ним :

— Прости і нам !! —

ВІТОВСЬКОМУ заблисли сльози в очі :

— Брати мої! Я вам прощаю,
 Бо знаю, знаю, як сичить
 Змія заведених надій,
 Коли палка любов до краю
 Раненим тигром закричить!
 А ви народ кохали свій,
 Кохали щиро! Я — прощаю!! —

Відтак звертається й показує на Духа :

— А той, що вас у тьму волік,
 Нехай буде проклятий в вік!

А ВСІ як муж один :

— Проклятий будь во вік!!!

*ДУХ ЧЕРНІ вже програв, та все ще не здається.
 Лихий, а зловбий усміх викривив лице :*

— Мені прокляття не страшно!
 Не віджене ніхто мене.
 А хоч піду, прийду назад!
 Як не до вас, — до ваших чад!

АРХИСТРАТИГ йому в одвіт :

— Ти згинеш нині, духу злий!

ДУХ ЧЕРНІ засміявся :

— Святі не мають сили,
 Твій меч для мене не страшний! —

АРХИСТРАТИГ на се (а в голосі грізьба):

— Тебе убіє мій меч святий
 Руками, що тебе носили!!

*Дух Черні відступив поражений тим словом.
Та швидко усміх знов заграє на його лицях.
АРХАНГЕЛ меч один вручає Мужикови:*

— Возьми той меч і Духа вбий!

МУЖИК настрашений. Викручуєсь, як може:

— Я вмію жати, чи косити
Але меча не звик носити! —

На це АРХАНГЕЛ грізно брови протягнув:

— Возьми і вбий!!

*Мужик взяв меч. Йде з острахом на Духа.
ДУХ ЧЕРНІ підступа і скрикує відважно:*

— Кого?! Мене?!

З дрозжачих рук паде меч МУЖИКОВИ:

— Не маю сил!

Нехайно СИН хватає меч упавший:

— То я піду!!

Підносить в верх і йде на Духа Черні:

— Я йду на тебе! Боронись!!

ДУХ ЧЕРНІ відступа. Принять не хоче бою:

— Нещасний хлопче, завернись,
Бо йдеш на смерть!

Та СИН з відвагою і певністю себе:

— Я смерть веду!!

*Дух Черні зрозумів, що бій прийняти мусить.
АРХАНГЕЛ додає ще Синови відваги:*

— Молодче, сміло!

*Син наступа, а Дух булавою своєю
Борониться від ударів меча.*

ВІТОВСЬКИЙ весь перемигнувся в зір.

Та в відповідну мить він скрикує до Сина :

— Ударяй!

І Син вдаря мечем у груди ДУХА ЧЕРНІ.

Той падає навзніж поразений мов громом:

— Ух, рана! Ух!..

ВІТОВСЬКИЙ радісно:

— Не встане вже!

А ВСІ гуртом:

— Конає Дух!!

Дух Черні на землі ще мучиться хвилину.

Могуча груди його нарешті опадає.

Тоді АРХАНГЕЛ всім голосить Духа смерть:

— Сконав !!

І відітхнули ВСІ, мов скинули тягар :

— Ах!!!

ВІТОВСЬКИЙ придививсь на Духа Черні й каже:

— Розбита груди!

А ВСІ гуртом:

— Розбита груди!

АРХИСТРАТИГ звертається до Сина:

— Прославен будь!

УСІ за ним:

— Прославлен будь!

*А Син стоїть, на меч святий опертий,
Немов не він убив страшну потвору.*

АРХИСТРАТИГ до Всіх такі слова промовив:

— Убитий гад, що люту їдь
Сочив на ятри ваших ран.
Що через темряву століть
Народ провадив до кайдан.

Убитий той святим мечем,
Що від непамятних віків,
Гидким опльовував огнем
Несподлених провідників! —

Звертаючись до Сина:

— А ти, що вбив змія вкінці,
Прославлен будь во віки!
Тобі хвалу превоздадуть
Верхи, степи та ріки.

Тобі і вихри зашумлять,
І громи загогочуть,
І сурми-труби загремлять.
І струни зарокочуть!

А твій обновлений народ,
До праці чи до бою
Тебе поставить на чоло
І рушить за Тобою.

Веди його, юначе мій,
По жар огня святого
Крізь темний яр буденщини,
До сонця золотого.

В народі всім роботу дай:
З палати він чи з хати,

Кажі для краю жити їм,
Не тільки умірати!

Хто сягне тільки з ворогів
По скарб твоїх загонів,
На оборону рідних піль
Постав Наполеонів.

А як хоч клаптичок землі
Возьме котрий з народів,
То ти на клаптичку оттім
Виховуй Валенродів.

Ще миг важкої боротьби,
Ще лиш одно зусилля,
А злине ждана від віків
Свята стражданнями батьків
Воскресна хвиля!!

Тоді збудуй величний храм
Понад Карпатські шпилі
А в нім жертвенники богам:
Красі та Силі!!

А віщим голосом до Всіх:

— Настане час, блаженний час,
Затихне брязкіт збруй...
І кликне до Карпат Кавказ:
„Вартуй! Вартуй! Вартуй!“

І кликне Сян до Чорних Вод,
Понад веселий край,
А ті до Припетських Болот:
„Чувай! Чувай! Чувай!“

Заграє дзвін, Софії дзвін
У Києві старім,

І вдарить тон о небосклон
Як той весняний грім!

І Юр у Львові задрожить
Від дзвонів і пісень
І всьому миру возвістить.
Про Твій Воскресний День,
Преславна Наша Україно !!!

К І Н Е Ц Ь.

Тухоля 10 — 25 жовтня 1920 р.

3140

1 р. 20 к.
(1986)

БЛ

Видання Краєвого Комітету

ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ

у Львові :

А. Однодпівки і листки:

На вічну пам'ять героям, однодпівка на Зелені Свята 1921 р., стор. 20 (випродана).

Листок поляглого, формуляр для евіденції поляглих у визвольній боротьбі, стор. 2.

Тим, що лягли в боротьбі, вказівки, як переводити охорону і прикрашення воєнних могил, з ілюстраціями, стор. 8, вел. 8°.

Б. Бібліотека „Живе минуле“:

1. Роман Купчинський — Великий День, драматична поема, стор. 40.

2. Леонід Білецький — Лицарська смерть в народніх піснях (друкується).

Головний склад видань :

Краєвий Комітет охорони воєнних могил.

Львів, Руська 3. II. пов.

Збірки і жертви на охорону могил:

Тов. „Дністер“, Львів, Руська ч. 20,

на кн. ч. 13180.

Рл 3140

Р. Нупчинський

**ВЕЛИКИЙ
ДЕНЬ**